

uit D C C , 42e jaargang no. 10

EEN REVOLUTIEPOGING IN 1918

H.J. Scheffer: November 1918. Journaal van een
revolutie die niet doorging.

Amsterdam, Uitgeverij de Arbeiderspers 1968,
hfl 16.50 .

De adjunct-hoofdredacteur van het Rotterdams Nieuwsblad heeft de gebeurtenissen van de veelbewogen novemberweek van 1918 tot onderwerp gemaakt van een vlot geschreven, goed leesbare, maar ook wel gefundeerde en doordachte studie. Hiermee is nieuw licht geworpen op een van de meest dramatische episoden uit de Nederlandse geschiedenis van de 20e eeuw, waarvan tot dusver veel onopgehelderd bleef en waarvan de volledige toedracht ook na het verschijnen van Scheffers boek zeker nog niet vaststaat. De auteur heeft zich in het verloop van de week van 9 tot 17 november verdiept aan de hand van velerlei nog niet onderzocht materiaal uit officiële en particuliere archieven (met uitzondering van die van het koninklijk huis, die voor hem niet toegankelijk waren), van de dagbladen en van de sinds 1918 verschenen memoire en andere literatuur.

Het werk stijgt dan ook ver uit boven een journalistieke opzet, maar heeft duidelijke wetenschappelijke merites, al is misschien niet een in alle opzichten afgerond beeld gegeven en al zijn bijv. niet alle handelende personen geïdentificeerd, ook waar dit toch mogelijk moet zijn geweest (zie het naamregister).

Een algemen opmerking betreft de omstandigheid dat de auteur hier een dwarsdoorsnede geeft van een stuk Nederlandse geschiedenis, waarvan de eigenlijke waardering slechts gegeven kan worden in een wijder perspectief: de revolutie-poging van Troelstra kan slechts ten volle begrepen worden in het kader van de geschiedenis der sociaal-democratie in ons land, de figuur Troelstra anno 1918 is ook een wat andere dan die van tien jaar tevoren, toen hij zich nog vooral tegen links in zijn eigen partij kantte; koningin Wilhelmina en de monarchie nemen in 1918 een geheel andere positie in dan in de jaren 1940-'48. Hoe fascinerend de lectuur van het boek veelal is, toch laat de schrijver nog allerlei vragen open, zoals hij zelf trouwens getuigt,

of rijzen er nieuwe. Zeker heeft dr. Scheffer gezocht naar de achtergrond der dingen en aan de hand van onweerlegbare archiefdocumenten de feitelijke gang van zaken trachten te reconstrueren, waar zo velen geneigd zijn geweest bepaalde als pijnlijk gevoelde aspecten van de november-week achteraf te camoufleren (een duidelijk recent voorbeeld daarvan is het artikel van N. Drees in het bijvoegsel van de N.R.Ct. van 9 november 1968).

Zonder twi~~fel~~ komt vast te staan dat de begindagen van de week ook in Nederland een uiterst labiele situatie te zien gaven, vooral onder de indruk van de nederlaag en de val van het Duitse Keizerrijk, waarna de opgekropte spanningen van de oorlogsjaren ook hier naar buiten traden. Uit de door Scheffer gegeven uiteenzettingen blijkt wel dat de SDAP te Rotterdam op de beruste maandag waarschijnlijk zonder veel moeite het heft in handen had kunnen nemen, gezien ook de defaitistische houding van burgemeester Zimmerman en hoofdcommissaris Sirkis. Het centrum van het gehele optreden van Troelstra lag dan ook hier, waar de partij over 44% van de stemmen beschikte en de plaatselijke leiders (Wijkkoop, Brautigam, De Zeeuw) blijfbaar met de syndicalisten tot daden wilden komen. De Rotterdammers wandden zich tot Tr. en hadden met hem op zondagmorgen 10 november een bespreking, waartoe hij van zijn kant ook de Haagse wethouder J.W. Albar~~da~~ had uitgenodigd, die kennelijk zijn standpunt deelde en met hem een ontwerp-program opstelde, dat in de avondvergadering te Rotterdam echter niet geaccepteerd is door de inmiddels opgeroepen landelijke besturen.

Ook in Haagse regeringskringen was de stemming zeer nerveus, verschillende ministers en leidende politici waren een ogenblik van de haart en wilden vergaande concessies doen aan de socialisten, zo ook de gezaghebbende N.R.Ct. in haar befaamde hoofdartikel van 11 november. Ook aan het hof, diep onder de indruk van de val van Wilhelm II, die in Nederland opvallend vlot ontvangen werd, zoals schrijver verhaalt, bestond blijens enige bronnen reiging tot capitulatie voor het onverrijdelijke.

Amsterdam speelt in het verhaal der gebeurtenissen geen centrale rol, hoewel de arbeidersbeweging hier toch haar eigenlijke zetel had, naar ongetwijfeld is de sterke invloed van Wijkkoop c.s. een rem geweest voor het optreden van de SDAP, wier voormannen Wibaut en Vliegen bovendien verantwoordelijke g~~ere~~estebestuurders waren sinds 1914. Hoewel de zondagavond vergadering zulks afgewezen had, hield Troelstra in zijn redevoering van maandag te Rotterdam een pleidooi voor de

oprichting van arbeiders- en soldatenraden ook in Nederland. En in de Tweede Kamer schalde de volgende dag urenlang zijn revolutionaire fanfare. Reële mogelijkheden tot uitvoering van deze plannen waren er weliswaar niet meer, gezien de houding van zijn collega's en de op gang komende tegenmaatregelen der autoriteiten. Na enige dagen moest Tr. dit zelf erkennen en stortte hij in. Toch blijkt hij prominente medestanders gehad te hebben als partijsecretaris Matthijssen, Volkredacteur De Roode, propagandist A.B. Kleerekooper, terwijl naar de mening van Scheffer de houding van partijvoorzitter Vliegen en fractie-ondervoorzitter Schaper ook vragen oproept: zij waren aanvankelijk tamelijk lankmoedig en hebben ook achteraf Troelstra niet geheel verloochend. Heeft zelfs Schaper in zijn Kamerrede van 15 november niet omstandig de eventualiteit van een proletarische dictatuur uiteengezet?

Vliegen komt er bij Scheffer niet al te best af, ook als geschiedschrijver en inderdaad is deel III van "Die onze kracht ontwaken deed", dat hij op 75 jarige leeftijd schreef, niet zijn sterkste publicatie (overigens geen "memoires", zoals Sch. meermalen zegt).

Voor de diepere verklaring van de houding van Schaper en Vliegen tegenover Troelstra zou men moeten teruggrijpen op de gebeurtenissen tijdens de kabinetsformatie van 1913, toen deze beiden hunnerzijds een soort coup d'état hadden ondernomen tegen de fractieleider. Naar de mening van J. Saks, die de roerselen van de leidende socialistische als geen ander kende, voelde Troelstra zich hierdoor tegenover hen min of meer gedekt, maar helaas heeft de schrijver de opstellen van deze auteur niet geraadpleegd - een van de omissies op zijn wel gevulde literatuurlijst. Oudegeest, de voorzitter van het NVV, oudgediende van de spoorwegstakingen van 1903, wordt door Scheffer misschien toch te veel gediscussieerd: hij achtte het moment voor optreden op 10 november "nog niet" aangebroken. De positie van Troelstra's latere opvolger Albarda verdient ook nadere aandacht. Bij de tegenbewegingen heeft de schrijver veel aandacht besteed aan enige figuren van het tweede plan (Gerretson, Van Gybland Oosterhoff) - is "leiders van de contractie" hier niet een te groot woord? - en aan enige agenten van de inlichtingendienst op grond van beschikbare dagboeken. Daarentegen wordt de veel bekender a.r. voorman Duymaer van Twist (ten onrechte Eerste Kamerlid genoemd) slechts eenmaal vermeld.

Over de positie van het koninklijk huis kon Sch. door het gemis aan archivalia slechts enige punten aanduiden, zoals de rol van het mili-

taire huis der koningin bij de organisatie van de vlucht van Wilhelm II naar Nederland. Men merke op dat Troelstra zijn Kamerrede van 12 november opende met een aanval op de omgeving van de koningin, waarop de minister-president niet heeft geantwoord. Dat de kroon door de manifestatie op het Malieveld van 18 november vooral van katholieke zijde aan het hoofd van de partij van orde gesteld werd, werd door niemand duidelijker geformuleerd dan door de vroeger radicaal-, toen conservatief-liberale afgevaardigde Treub.

A.F. Mellink

adv.

ACADEMISCHE BOEKHANDEL
 SCHOLTENS EN ZOON N.V.
 Grote Markt 43
 Groningen tel. 21319 en 24656

uit voorraad leverbaar o.m.:

H.J. SCHEFFER	November 1918, Journaal van een revolutie die niet doorging.	312 blz.	f. 16.90
A.A. DE JONGE	Nationaal-socialisme in Nederland	199 blz.	f. 10.90
G. HARMSSEN	Inleiding tot de geschiedenis	120 blz.	f. 7.50
A. VONDELING	Nasmaak en voorproef	223 blz.	f. 8.90
I. ROSIER	Het volk gelooft niet meer in beloften. Een situatieschets van Latijns-Amerika	143 blz.	f. 9.90
A.W.P. WEITZEL	Maar Majesteit. Koning Willem III en zijn tijd.	214 blz.	f. 14.50
F. ELDERS	Filosofie als science-fiction. Dekatten met Nederlandse filosofen.	452 blz.	f. 14.50